

К.І. ІВАНОЎ

ЛІНГВАКРАІНАЗНАЎЧЫ АСПЕКТ КУРСА "КУЛЬТУРА БАЛГАРЫІ"

З пачатку 1994/1995 навучальнага года на аддзяленні славянскіх моў філалагічнага факультэта вучыцца група студэнтаў па спецыяльнасці "Балгарская мова і літаратура". Мэта навучання — падрыхтоўка спецыялістаў з добрым засваеннем мовы і багатай інфармацыі аб жыцці і рэаліях краіны, дзе гэтая мова з'яўляецца дзяржаўнай. Зразумела, што ўзнікла пытанне аб распрацоўцы курса пад назвай "Культура Балгарыі".

Асноўнай мэтай новага курса з'явілася пашырэнне і паглыбленне ведаў студэнтаў аб Балгарыі, а таксама вывучэнне механізмаў узаемадзеяння балгарскай мовы і балгарскай культуры.

Адначасова з новым курсам праводзіліся заняткі па балгарскаму фальклору. Такім чынам, некаторыя паняцці аказаліся не новымі для студэнтаў, а сталіліся элементамі ўсё больш цеснага далучэння да працэсу, які названы "акультурацыяй" (засваенне чалавекам, які вырас у акружэнні адной нацыянальнай культуры, асноўных фактаў, нормаў і каштоўнасцей іншай культуры).

Кантакт паміж носьбітамі мовы і чалавекам, які яе вывучае, ускладняецца менавіта з прычыны разыходжанняў, якія абумоўлены прыналежнасцю да розных культур. Выбар тэм курса "Культура Балгарыі" быў разлічаны на папайненне запасу гэтак званых "фонавых ведаў", разнапланавых асацыяцый, вядомых балгарам і новых для студэнтаў, якія пачынаюць вывучаць мову.

Па-першае, студэнтам даваўся зусім новы лексічны матэрыял, які быў неабходны для дакладнага засваення кожнай канкрэтнай тэмы. Гэта, напрыклад, такія словы, як *килер* 'камора, кладоўка', *стриха* 'павець, стрэшка' (тэма "Дом балгарына"); *риза* 'кашуля', *престилка* 'фартух', *гаици* 'штаны' (тэма "Нацыянальнае адзенне балгар"); *позача* 'круглы, свежы хлеб', *сурвакница* 'упрыгожаная галінка кізілу', *мартеница* 'упрыгажэнне з белых і чырвоных нітак' (тэма "Святы і звычаі балгар").

Па-другое, пытанні мовы закраналіся пры выясненні зместу тэрмінаў, назваў прадметаў і з'яў, тоесных па форме рускім. Напрыклад, тэма "Дом балгарына" дала магчымасць раскрыць сэнсавую розніцу паміж рускімі словамі *чердак* і *изба* і балгарскімі *чардак* 'адкрытая частка ніжняга ці верхняга паверху традыцыйнага дому з выхадам у двор, што стварае сувязь паміж дваром і домам', і *изба* 'вінны склеп, памяшканне ў зямлі пад першым паверхам для гаспадарчых патрэб'. Пры вывучэнні гэтай лексікі закранаецца з'ява лінгвакраіназнаўчай інтэрферэнцыі², пад якой разумееца механічнае атаясамліванне слоў, падобных знешне, але маючых розны лексічны сэнс. Пры разглядзе тэмы "Дом балгарына" побач з атрыманнем агульных звестак аб убранні балгарскай хаты студэнты пазбавіліся і некаторых "інтэрферэнтных" перашкод. Гэта датычыцца такіх балгарскіх слоў, як *партер* і *първи етаж*, якія суадносяцца з беларускімі (і рускімі) *першы паверх* і *другі паверх*.

Па-трэцяе, пры вывучэнні курса закранаюцца пытанні гісторыі мовы. Выяўляюцца пласты архаічнай лексікі: *сукман* 'жаночае сялянскае адзенне, падобнае на сарафан'; *пафти* 'срэбраныя і перламутравыя спражкі на жано-

чым поясе' (тэма "Нацыянальнае адзенне балгар"); губер 'дыван, махнатая коўдра', міндер 'лаўка каля сцяны' (тэма "Дом балгарына"). Пры гэтым звяртаецца ўвага студэнтаў на факт, што большая частка архаізмаў — словы турэцка-арабскага паходжання. Гэта звязана з пранікненнем турцызмаў у сферы адміністрацыйнага і гандлёвага жыцця балгарскага горада ў час турэцкай няволі. У перыяд адраджэння краіны турцызмы выцясняюцца з балгарскай мовы, знікаюць і рэаліі, якія абазначаюцца імі. Не так часта, але ж сустракаюцца пры вывучэнні розных тэм курса гістарызмы: *болярин, еничар, хан, боил* (тэма "Станаўленне балгарскай дзяржавы"). Таксама студэнты знаёмяцца са словамі фракійскага і прабалгарскага паходжання: *газя* 'таптаць, мяць, шлёпаць па мокрай траве, па гразі'; уласныя імёны *Тато, Гето, Дако, Жено; българин* 'балгарын', *таяга* 'палка', *белег* 'прызнак, прымета', *бъбрек* 'почка'.

Тэма аб уласных імёнах дазволіла студэнтам даведацца не толькі аб традыцыях у выбары імёнаў, але ж і аб фонавых значэннях сучасных балгарскіх імёнаў (паходжанне, месцы распаўсюджвання, уплыў экстралінгвістычных умоў, частата ўжывання і г.д.). Звярталася ўвага на ўласныя імёны літаратурных і фальклорных герояў, якія часта пераўтвараюцца ў агульныя імёны. Напрыклад, *Марко Тотев* (герой анекдотаў) — чалавек, якому заўсёды не шанцуе; *бай Ганьо* (герой гумарыстычных апавяданняў Алека Канстантынава) — грубы, невыхаваны чалавек; *изгубена Станка* (назва і галоўная героіня апавесці І. Блыскава) — рассеяны, неўважлівы чалавек. Менавіта такую расшыфроўку дадатковай інфармацыі павінны атрымаць студэнты пры вывучэнні тэм курса "Культура Балгарыі".

Тапонімы як словы, у якіх ярка выяўлены культурны кампанент, вывучаюцца ў розных тэмах. Студэнты атрымліваюць агульную класіфікацыю балгарскіх тапонімаў: назвы з фракійскай асновай (*Янтра, Пловдив, Родопы*), з грэчаскай асновай (*Ахтопол, Созопол, Никопол*), з лацінскай асновай (*Видин, Монтана, Бургас*), назвы спрадвечна славянскія (*Лясковец, Лесичево, Лозница, Шипка, Търново*).

Краіназнаўчы курс "Культура Балгарыі" грунтуецца на шэрагу прыватных метадык. Гэта значыць, што выкарыстоўваюцца метадыкі выкладання геаграфіі ("Прырода Балгарыі", "Гарады Балгарыі"), гісторыі і этнаграфіі ("Заснаванне балгарскай дзяржавы", "Адукацыя ў Балгарыі", "Дом балгарына", "Нацыянальнае адзенне балгарына"), мастацтва ("Сучаснае мастацтва Балгарыі", "Музычныя традыцыі і сучасная музыка"), паліталогіі ("Грамадскі і дзяржаўны лад"), сацыялогіі і псіхалогіі ("Балгарын і рэлігія", "Народ Балгарыі").

У кожнай з тэм раскрываюцца пэўныя рысы нацыянальнай псіхалогіі, эмацыянальнага складу і вобразу мыслення балгар. Так, у балгар існуе асобы культ уласнага жылля, чым тлумачыцца тое, што нават пасля 45 гадоў калектыўнай сацыялістычнай гаспадаркі Балгарыя мае вельмі высокі працэнт (вышэйшы за сярэдні сусветны паказчык) прыватнага жылля. Наяўнасць ці адсутнасць уласнага будынка вызначае сацыяльнае становішча чалавека. З будаўніцтвам дома, з выбарам месца для яго звязаны традыцыі, звычаі, прымхі. Усё гэта зафіксавана ў прыказках і прымаўках, якія могуць служыць ілюстрацыямі для тэмы. Унутраная і знешняя архітэктура балгарскага будынка адлюстроўвае асаблівасці балгарскага нацыянальнага характару, таксама як і адносіны балгарына да некаторых элементаў убранны хаты, напрыклад да дымаходнай трубы. На канкрэтных прыкладах студэнты могуць уявіць сабе сувязь паміж культурай і мовай, уплыў культуры на перамены ў лексічным фоне. Паступова студэнты разам з выкладчыкам падыходзяць да таго, што для балгарына паняцце *къща* 'дом' напоўнена амаль тым жа зместам, што і слова *семејство* 'сям'я', а знешні выгляд і унутранае ўбранне жылля адлюстроўваюць творчыя здольнасці народа, яго ўяўленні, яго эстэтычныя густы.

Усе тэмы будуецца на параўнанні і супастаўленні балгарскіх і беларускіх рэалій і агульных паняццяў. Напрыклад, пры вывучэнні тэмы аб сістэме адукацыі студэнты сустракаюцца з паняццямі, знешне падобнымі на рускія і беларускія (*отличник, училище, първи учебен ден*). Але ж пры падрабязным знаёмстве аказваецца, што ёсць часткі значэння, якія адрозніваюцца ў дзвюх мовах (*отличник* — хто вучыцца на 6; *училище* — сярэдняя школа; *първи учебен ден* — 15 верасня).

Таксама лепш пазнаёміцца з рэаліямі балгарскага жыцця дапамагаюць тэмы аб дзяржаўнай сімволіцы, палітычным і дзяржаўным ладзе, дэмаграфічным становішчы, экалагічных праблемах, аб сродках масавай інфармацыі, праблемах сучаснага мастацтва, рэлігіі і яе ролі ў жыцці балгар і інш.

У выніку вывучэння новага курса студэнты далучыліся да новай для сябе культуры, засвоілі некаторыя агульныя лексічныя адзінкі, шмат эквівалентнай і безэквівалентнай лексікі, атрымалі ўяўленне аб найважнейшых традыцыях і іх сучасным існаванні.

Кожная з тэм курса "Культура Балгарыі", вырашаючы канкрэтныя мэты, садзейнічае дасягненню галоўнай мэты — больш падрабязнага знаёмства з найбольш важнымі рысамі балгарскай цывілізацыі.

Ёсць ўсе падставы сцвярджаць, што веды, якія атрымалі студэнты ў выніку рэалізацыі курса, дапамогуць ім стаць сапраўднымі балгарыстамі.

¹ Гл.: Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура (Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного). М., 1983. С. 36.

² Гл.: Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова. М., 1980. С. 75 і наст.

С.І. ЛЕБЯДЗІНСКІ, ЛЮ ФУСЯ (КНР)

ФОРМЫ І МЕТАДЫ АПТЫМІЗАЦЫІ РЭЗЕРВОВЫХ МАГЧЫМАСЦЕЙ ПАМЯЦІ Ў ЗАМЕЖНЫХ НАВУЧЭНЦАЎ ПРЫ ВЫВУЧЭННІ РУСКАЙ МОВЫ

Сучасная тэорыя навучання рускай мове як замежнай становіцца ўсё больш аб'ёмнай і шматмернай. Сёння яна ўключае ў сябе новыя праблемы і аспекты навучальнага працэсу, уцягваючы ў яго асэнсаванне шырокае кола навук — псіхалогію і дыдактыку, лінгвакраіназнаўства і псіхалінгвістыку. Праблема памяці — адна з найбольш актуальных і цікавых праблем сучаснай псіхалогіі навучання. Вельмі часта можна пачуць, як людзі гавораць: "Яму пашанцавала, у яго феноменальная памяць!" Гэта сведчыць аб тым, што людзі ўсведамляюць важнае значэнне памяці як для паўсядзённага жыцця, так і для прафесійнай дзейнасці. Для большасці прафесій памяць — вельмі каштоўны інструмент. Тыя, у каго памяць вышэй сярэдняга ўзроўню, маюць бяспрэчную перавагу. Поруч з існаваннем "надзвычай добрай памяці" выпадкі сапраўды дрэннай памяці сустракаюцца крайне рэдка. І калі некаторыя заяўляюць, што маюць дрэнную памяць, гэта ўсяго толькі значыць, што яны не ўмеюць ёю карыстацца. Мы ўсе запамінаем дастатковую колькасць ідэй, фактаў, дадзеных. Без гэтага жыццё было б немагчымым. Чаму ж тады мы запамінаем адных людзей і не межам утрымаць у памяці іншых, лёгка запамінаем адны сустрэчы і не помнім іншыя, выконваем адны заданні і цалкам забываемся пра іншыя, запамінаем некаторыя звесткі і хутка забываем іншыя?

Адказ даволі просты: калі мы добра запамінаем нешта, гэта значыць, што мы прымянілі эфектыўныя прыёмы запамінання, свядома ці бессвядома, часцей жа, бессвядома ці, дакладней, неўсвядомлена. Калі ж мы не змаглі ўтрымаць штосьці ў памяці, значыць, працэс запамінання прайшоў няправільна, неэфектыўна.

Для таго каб умець выбраць тыя ці іншыя звесткі з памяці, небескарысна ведаць некаторыя прынцыпы работы памяці, а таксама яе структуру.

Доўгі час памяць уяўлялі як агромністую картатэку, у якой размяшчаюцца звесткі, факты, словы і г.д. Выходзячы з гэтай канцэпцыі, было заўважана, што асобныя людзі, у якіх пашкодзаны мозг, страчваюць частку ўспамінаў, як быццам частка картатэкі разбураецца. Паслабленне ўспамінаў параўноўвалі з абясколерваннем чарніла, якім зроблены запісы.

Зараз вядома, што ўспаміны застаюцца "выгравіраванымі" ў памяці назаўсёды¹. Элементы картатэкі не разбураюцца. Да страты ўспамінаў прыводзіць няздольнасць знайсці іх у памяці. Дык як жа на самай справе арганізавана чалавечая памяць і як яна функцыянуе?